

Füles fűz - *Salix aurita* L.

Szinoním nevei: *S. spathulata* WILLD., *S. rugosa* SERINGE, *S. paludosa* LINK, *S. heterophylla* HOST., *S. onusta* BESS.

A "füles" jelzőt a levelek tövén elhelyezkedő nagy és sokáig fennmaradó pálhaleveleiről kapta.

Morfológiai leírás

Egy-két m magas cserje, sűrűn álló, vékony ágakkal. A kérge sima, szürkésbarna. Hajtásai vékonyak, zöldes színűek, a napos oldalon vörösre színeződhetnek, tavasszal molyhosak, de nyár végére-őszre kopaszak lesznek. Az előző évi hajtás kopasz. Rügyei aprók, kissé lapítottak, zöldes vagy barnás színűek, kopaszak.

Levelei rövid (max. 1 cm) nyelűek, a nyél szőrös, később kopaszodó. A levéllemez visszas tojásdad alakú, a levélváll nyélre futó (ékvállú). A levél széle sekélyen fűrészeshullámos, kissé fodros tapintású, mert a levél síkjára merőleges síkban is hullámosodik. A levél csúcsa hirtelen kihegyesedő, hátrahajló, emiatt a csúcsi részen kissé elcsavarodik a lemez. A hosszúsága a szélességi méret 1,5-2-szerese, jellemzően 1-2 cm széles és 2-4 cm hosszú. A levéllemez erősen ráncos, fakadás után a színén is szőrös, később kopasz, a fonákja szürkés molyhos, erősen kiálló erezettel. A levelek tövében viszonylag nagy pálhaleveleket találunk. A pálhalevelek vese vagy félszív alakúak, szélük durván fűrészkes, elállóak és őszi fennmaradók.

A barkák közvetlenül lombfakadás előtt nyílnak, kicsik: 1-2 cm hosszúak, elliptikusak (1-2-szer hosszabbak a szélességüknél), felállóak. A barkák tövénél 4-5 kicsi, vékony szőrrel borított murvalevél van, színük sötét: vörösbarnától a feketéig változhat. A virágok a barkában tömötten állnak, a termős virágzatok később kiritkulnak. A porzók szabadok, ritkán összenöttek. A bibeszál olyan hosszú, vagy még hosszabb, mint a magház. A bibe alig osztott.

A faj leginkább a rekettyefűzzel (*S. cinerea*) téveszthető össze. A tipikus példányok elkülönítése a *S. cinerea*-tól egyértelmű, legjobb bélyeg a szélesség-hosszúság aránya és a levélcsúcs (mely határozottan hátrahajló), valamint a bibeszál hossza a magházhoz viszonyítva. A rekettyefűz molyhos hajtásaival szemben a füles fűz azévi hajtásai őszre kopaszok lesznek.

A hibridek elkülönítése meglehetősen nehéz, sok irodalmi és herbáriumi adat bizonytalanságot árul el.

Fajon belüli változatosság

Széles elterjedése ellenére nem különül alfajokra, morfológiai változatossága azonban változatok elkülönítését lehetővé teszi. A felosztás részben a cserje megjelenése és az ágszerkezet, másrészt (és gyakrabban) a levél alapján történik. Utóbbi esetben a levél szélességének és hosszának az aránya a döntő bélyeg.

A német szakirodalom a bokor termete alapján var. *spatulata* és var. *uliginosa* változatokat különít el (HEGI 1927). Ugyanez a mű a levél alapján 3 változatot ad meg: a var. *rhombodialis*, var. *cordifolia* és a var. *fimbriata*.

Itt kell szólnunk a faj hibridjeiről is, melyeknek elkülönítése a szülőfajtól nehéz, ezért sokszor a hibrideket is a faj változatosságaként értelmezik.

Elsősorban a rekettyefűzzel alkotott hibridről van szó. Ez a *Salix x multinervis* DÖLL., melynek jelentősége, hogy néha még ott is előfordul, ahonnan a *S. aurita* már kipusztult (pl. Hanság). A hibrid sokszor gyakoribb is, mint a szülőfaj (Zemplén). Ritkábban más fűzfajokkal (pl. a *S. caprea*-val és a *S. purpurea*-val) is képez hibrideket.

Elterjedés

Európai elterjedésű faj: a Brit-szigetektől a Volgáig, észak-déli irányban pedig a Pireneusoktól Skandinávia középső részéig (66. szélességi fokig) hatol. Kontinensünkön tehát a mediterrán részt leszámítva majdnem mindenütt megtalálható.

Közép-Európában montán jellegű fajnak számít.

Ökológiai igények, társulásviszonyok

A füles fűzet általában dombvidékeink és középhegységeink területén találjuk, az Alföldön csak ott jelenik meg, ahol a mikroklima humidabb körülményeket biztosít (pl. az Észak-Alföld lápjai, Hanság).

Talajigényének egyetlen fontos vonása az, hogy a savanyú kémhatást igényli. Talajtípustól függetlenül jól érzi magát, ha elegendő vízhez tud jutni. Ez lápokban, lápréteken adott, sokszor utak bevágásainak szivárgó vizeit is kihasználja. A DNy-Dunántúlon pszeudoglejes talajokon nagyobb számban is látható.

Megjelenéséhez mindenképpen fény kell, sokszor tisztások szélein kezd felverődni, máskor felhagyott erdei utak, nyiladékok adnak élőhelyet számára.

Legjellemzőbb élőhelyei a tőzegmohás lápok szegélyei, a fűzlápok, ahol a rekettyefűzzel együtt állományalkotó, előfordul még a nyírlápok cserjeszintjében, és magas-sásosokban is. Érdekes előfordulását közlik kaszálóréről (BUDAI 1913). A DNy-Dunántúlon nyílt erdeifenyvesekben az állomány alatt is látható, tipikus azonban az erdeifenyvesek szélén, azok nyiladékaiban és árkokban. A zárt lomberdőkben már nem jelenik meg, hasonlóan hiányzik a közvetlen vízfolyást kísérő társulásokból is. A nedves rétek spontán beerdősülésében is szerepet játszik, a szukcesszió általában fűzlápok kialakulása felé vezet.

Hazai előfordulás

Az ország hegy- és dombvidékein szórványosan találjuk, síkvidégeinken általában csak lápokban, azok szegélyein nő. Előfordulása többségében a savanyú talajokhoz és a montán klímához kötődik: Zempléni-hegység, Kőszegi-hegység, a Dél- és Nyugat-Dunántúl dombvidékei. A legnagyobb gyakorisággal a DNy-Dunántúlon: a Vend-vidéken, az Őrségben és a Göcsejben fordul elő. Síkvidéken szinte mindig lápokon találjuk (Hanság, Belső-Somogy, Tapolcai-medence, Bakonyalja, Nyírség és Észak-Alföld). Némiképp meglepő bükki és aggteleki előfordulása, de e helyeken a meszes alapkőzetből képződött talaj felszíni rétege kisavanyodott, amely ez már megfelelő számára.

Szigetközi, somogyi, mecseki, bükki és dél-alföldi populációi ma bizonytalanok.

Lelőhelyeit az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

[Azokon a tájakon, ahol viszonylag gyakori, csak magát a tájat adjuk meg, ahol ritka, ott pontosabb helymeghatározást közlünk (község, helyi elnevezés).

A hibridek előfordulását csak ott tüntetjük fel, ahol a szülőfaj igen ritka, vagy nem él.]

Lelőhely Táj Község, hely		Élőhely	Megjegyzés
Szigetköz Hanság Soproni-hg.	Győrsziget Mosonszolnok Sopron: Várhely, Kisfüzes, Váris, Fáber-rét, Ultra	"vesszős fűzbozót" "cserjés"	I., bizonytalan I., S. x <i>multinervis</i> I., H.
Kőszegi-hg. és Kőszeg-hegyalja	a hegységben szórványosan (pl. Velem, Szt.Vid) Kőszeg: Alsó-rétek Alsó-erdő	nyiladékok, utak mellett tőzegmohás láp szegélye	 H.(P) I., H. I., H.
Vend-vidék Őrség Vasi-dombvidék (Rátóti dombság)	szinte minden község- határban szórv. -"- Csákánydoroszló - Büks Csákánydoroszló	fűzláp, tőzegmohás láp, erdeifenyvesek széle, rétek	I., H. I., H. H., S. x <i>multinervis</i> H.(S)
Vas: Belső-Őrség és Hetés Zala: Göcsej Dél-Zala	több helyen, több helyen Nagykanizsa	fűzláp, erdeifenyvesek széle -"-	I., H.(P,S) I., H. H.

Bakonyalja	Nyirád Sárosfő Tüskevár	nyírláp, magassásosok	I., H. I. H. I.
Tapolcai-medence	Lesenceistvánd		
Belső-Somogy	Kaszó-Bükipusztá Középrigóc	tőzegmohás láp akácerdő	I., H. H.(P), S.x <i>capreola</i> , (bizonytalan)
Mecsek	Pécs környéke		I. (bizonytalan)
Tornai Karszt	Kelemér: Kis- és Nagymohos Aggtelek	tőzegmohás láp	I., H. I., H.
Bükk	Miskolc	kaszálón	I.
Zemplén	több helyen	láprétek szegélyei, beerdősült láprétek, magassásosok	I., H.
Bodrogzug	Bodrogheresztúr		I.
Nyírség	Nyírbakta Bátorliget Bököny Nyírábrány		I., H.(kipusztult) H. I. I.
Szatmár - Bereg	Csaroda - Beregdaróc: Nyírestő Gelénes: Bábtava Ecsedi láp	tőzegmohás láp - "-	I., H. I. I., bizonytalan
Dél-Alföld	Szeged környéke		H.(?)

Jelmagyarázat:

I. irodalmi adat

H. herbáriumi adat (Természettudományi Múzeum Növénytára, Budapest)

H.(P) herbáriumi adat (Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs)

H.(S) herbáriumi adat (Savaria Múzeum Szombathely)

Veszélyeztető tényezők és a megőrzés lehetősége

Ha a füles fűz helyzetét hazánk területén vizsgáljuk, meglepő ellentmondást tapasztalunk: egyes termőhelyeiről visszaszorult vagy kipusztult, esetleg csak a hibridfaja él (Hanság, Belső-Somogy), míg a Nyugat-Dunántúlon néhol gyakori, tömeges a megjelenése. Erre magyarázatot ad hazánk - sok más növény előfordulásánál ismert - határhelyzete.

Areája körbeöleli Magyarországot, az Alföldről szinte teljesen hiányzik. Hasonlóan a havasi égerhez vagy a vörös áfonyához: ahol van, ott sok van, másutt pedig egyáltalán nincs vagy csak nagyon ritkán. Ezek alapján védelmére azt mondhatjuk, hogy ahol ritkaság-számba megy, ott élőhelyét kell védeni.

A Nyugat-Dunántúlon létezése hosszú távon biztosított, sőt néhány nedves réten - mivel a rét fenntartása értékei miatt indokoltabb mint a beerdősülés - visszaszorítása

(szárzúzózással, cserjeirtással) szükséges. Ezen a részen is (az Alpokalján) feltétlenül meg kell tartani a tűzegmohás lápok szegélyzónáiban élő egyedeit (ha nem szorítja ki a tűzegmohás lápokat). Legjellemzőbb élőhelye a fűzláp, mely igen megritkult reliktum társulás és társulás-szinten is védelmet érdemelne.

Az 1/1982.(III.15.) OKTH sz. rendelet alapján vált védetté, 1 000 Ft eszmei értékkel. Jelenleg a 12/1993.(III.31.) KTM rendelet alapján védett, eszmei értéke 5 000 Ft, potenciálisan veszélyeztetett faj.

Irodalom

- BARTHA D. - MARKOVICS T. (1994): A kőszegi tűzegmohás láp. In: BARTHA D. (szerk.): A Kőszegi-hegység vegetációja - Saját kiadás, Kőszeg-Sopron, p. 175-182.
- BOROS Á. (1931): A Nyírség flórája és növényföldrajza. - A Debreceni Tisza István TT Kiadványa. Budapest, pp. 208.
- BOROS Á. (1936): Adatok Somogy vármegye flórájának ismertetéséhez. Vasi Szemle **3**: 79-86.
- BOROS Á. (1962): Az Ecsedi-láp lecsapolása előtti növényvilága és az alföldi reliktumok. - Botanikai Közlemények **49**: 289-296.
- BUDAI G. (1980): Az Aggtelek környéki kavics hát vegetációjának cönológiai és ökológiai feldolgozása. - Acta Biol. Debrecina **17**: 113-128.
- BUDAI J. (1913): Újabb adatok a Bükk-hegység és dombvidéke flórájához. - Magyar Botanikai Lapok **12**: 315-327.
- FARKAS S. - TÓTH I. Zs.: Levélbeli közlés.
- FINTHA I. (1994): Az Észak-Alföld edényes flórája. - Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Budapest.
- GÁYER Gy. (1925): SZENCZY Imre herbáriuma. - Botanikai Közlemények **22**: 105-107.
- GÁYER Gy. (1927): Új adatok Vasvármegye flórájához. Neue Beiträge zur Flora des Komitates Vas (Eisenburg). - Vasvármegye és Szombathely város Kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum Évkönyve **2**: 204-206, 248-255.
- GÁYER Gy. (1936): Gödörháza. - Szegedi Tud. Egy. Tud. Közl. **2**: 128-160.
- GENCSI L. - VANCURA R. (1992): Dendrológia. Erdészeti Növénytan II. - Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- GOMBOCZ E. (1906): Sopron vármegye növényföldrajza és flórája. - Math. és Természet-tudományi Értesítő **28**: 401-577.
- HEGI, G. (1927): Illustrierte Flora von Mittel-Europa III. - J. F. Lehmann's Verlag, München.
- HORVÁT A. O. (1942): A Mecsek hegység és déli síkjának növényzete. Flora regionis montium Mecsek. Magyar Flóraművek IV. - Ciszterci Rend Kiadása, Pécs, pp. 160.
- HORVÁT A. O. (1944): A szentgotthárdi apátság erdeinek növényzete. - Botanikai Közlemények **41**: 43-48.
- KÁRPÁTI Z. (1932): Adatok Sopron vármegye flórájához. - Annales Sabariensis Folia Musealis **1**: 4-6.
- KÁRPÁTI Z. (1938): Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. - Soproni Szemle **2**: 74-83.
- KÁRPÁTI Z. (1939): Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén. - Erdészeti Kísérletek **49**: 168-182.

- KIRÁLY G. (1996): A Kőszegi-hegység edényes flórája. - *Tilia* **3**: 1-415.
- KISS Á. (1939): Adatok a Hegyalja flórájához. - *Botanikai Közlemények* **36**: 181-278.
- LENDVAI G. - RÉDEI T. (1992): Kutatási jelentés (mscr.). - MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót, pp. 27.
- ÓDOR P. (1994): A vendvidéki korpafű populációk cönológiai vizsgálata. - TDK dolgozat, ELTE TTK, Budapest.
- PELLES G.: Levélbeli közlés.
- POLGÁR S. (1941): Győrmegye flórája. - *Botanikai Közlemények* **38**: 201-352.
- RÉDL R. (1942): A Bakonyhegység és környékének flórája. *Flora regionis montium Bakony*. Magyar Flóraművek V. - Editio Ordinis Scholarum Piarum, Veszprém.
- SIMON T. (1954): Montán elemek az Észak-Alföld flórájában és növénytakarójában III. - *Ann. Biol. Univ. Hung.* **2**: 279-286.
- SOÓ R. (1932): Kritikai megjegyzések és újabb adatok a magyar flóra ismeretéhez V. - *Botanikai Közlemények* **29**: 122-132.
- SOÓ R. (1934): Vas megye szociológiai és florisztikai növényföldrajzához. *Vasi Szemle* **1**: 105-134.
- SOÓ R. (1940): A Sátorhegység flórájából. - *Botanikai Közlemények* **37**: 169-187.
- SZODFRIDT I. - TALLÓS P. (1962): *Carex hartmanni* CAJANDER Magyarországon és újabb florisztikai adatok a Bakonyaljáról. - *Botanikai Közlemények* **49**: 258-262.
- SZODFRIDT I. - TALLÓS P. (1965): Újabb adatok a Dunántúl flórájához. - *Botanikai Közlemények* **52**: 23-28.
- SZURDOKI E. (1994): A vendvidéki tőzegmoha populációk florisztikai vizsgálata. - TDK dolgozat, ELTE TTK, Budapest.
- TÍMÁR G. (1994): A Vendvidék védett és veszélyeztetett növényei. - Diplomadolgozat. Erdészeti és Faipari Egyetem, Növénytan tanszék, Sopron.
- WALLNER I. (1903): Sopron környékén található virágos növények és edényes cryptogamok nevei és fajai. - *Soproni Állami Főreáliskola Értesítője* **28**: 1-42.
- ZÓLYOMI B. (1928): Adatok a Bükk-hegység és környéke flórájához. *Magyar Botanikai Lapok* **27**: 63-64.
- ZÓLYOMI B. (1931a.): Adatok a Hanság flórájához. - *Botanikai Közlemények* **28**: 191-192.
- ZÓLYOMI B. (1931b): A Bükkhegység környékének *Sphagnum* lápjai. - *Botanikai Közlemények* **28**: 89-121.
- ZÓLYOMI B. (1932): Adatok a Hanság flórájához. - *Botanikai Közlemények* **29**: 153-154.
- ZÓLYOMI B. (1934): A Hanság növényközvetkezetei. - *Vasi Szemle* **1**: 146-174.
- ZÓLYOMI B. (1939): A kőszegi tőzegmohás láp. - *Vasi Szemle* **6**: 254-259.
- ZSOHÁR Gy. (1941): Az Őrség növényföldrajzi vázlata. - Bölcsészdoktori értekezés. Martineum Könyvnyomda, Szombathely.